

РОЗДІЛ 7

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343.312.1

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ СУДОЧИНСТВА У СФЕРІ ОХОРОНИ Й ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL SUPPORT OF IDENTIFICATION, EVIDENCE, INVESTIGATION IN THE PROTECTING OF INTELLECTUAL PROPERTY IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Біленчук П.Д.,
к.ю.н., професор сектора інтелектуальної власності та інноваційних технологій
Київський університет права
Національної академії наук України

Шульга О.О.,
завідувач сектора трасологічних видів досліджень та обліків
Київський обласний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України

У статті сформульовано методологічні основи науково-методичного забезпечення пізнання, доказування, розслідування в процесі захисту інтелектуальної власності.

Ключові слова: науково-методичне забезпечення, інтелектуальна власність.

В статье сформулированы методологические основы научно-методического обеспечения познания, доказывания, расследования в процессе защиты интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: научно-методическое обеспечение, интеллектуальная собственность.

The article defines the methodological foundations of scientific and methodical support of identification, evidence, investigation in the protecting of intellectual property.

Key words: scientific and methodical support, intellectual property.

Правове й наукове забезпечення діяльності органів юстиції, правосуддя, судочинства та правопорядку щодо охорони й захисту культурної спадщини, культурних цінностей і творів мистецтва в умовах глобалізації як навчальна, наукова і практична сфера діяльності являє досить складну як ґносеологічну, так і розшукологічну, детективну, розшукову, кримінологічну, процесуальну, криміналістичну та судово-експертну діяльність викладачів, учених і багатьох суб'єктів правосуддя, судочинства, правопорядку (детективів, поліцейських, прокурорів, слідчих, суддів).

Сучасні соціально-економічні перетворення, які зумовлюють загострення криміногенної обстановки, різку зміну структури, динаміки й тенденції розвитку злочинності у сфері інтелектуальної власності, технічної озброєності злочинців сучасними засобами підготовки, скоєння та приховування злочинів, витонченість способів протидії розслідуванню злочинів, потребують використання в слідчій, експертній і судовій практиці новітніх криміналістичних знань (засобів, методів, прийомів, технологій).

У таких умовах виникла необхідність суттєвого посилення загальнотеоретичних, методологічних і організаційних засад сучасного науково-методичного забезпечення пізнання, доказування, розслідування злочинів у сфері інтелектуальної власності.

Безпосередньо економіко-правовими проблемами науково-методичного забезпечення охорони й захисту інтелектуальної власності в умовах глобалізації займалися такі вітчизняні вчені, як І.Л. Литвинчук, Є.І. Ходаківський, В.П. Якобчук.

Крім того, зазначене питання привертало увагу й таких зарубіжних учених, як К.С. Букша, П.О. Друккер, А.П. Сергеев та інші.

Очевидно, що дослідження згаданих науковців є значним внеском у розвиток теорії науково-методичного забезпечення захисту інтелектуальної власності в процесі кримінального провадження, однак не вичерпують цієї фундаментальної проблеми.

Зокрема, нерозв'язаними залишаються такі питання: загальнотеоретична характеристика сучасного науково-методичного забезпечення криміналістичними засобами пізнання порушень у сфері інтелектуальної власності; наукові засади систематизації його засобів; особливості науково-методичного забезпечення досудового розслідування злочинів у сфері інтелектуальної власності; його пріоритетні напрями та механізми вдосконалення, що стало особливо очевидним у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Національну поліцію», Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, якими суттєво змінено саму ідеологію охорони й захисту інтелектуальної власності та визначено, що завданнями кримінального провадження у сфері інтелектуальної власності є 1) захист особи, суспільства, держави від кримінальних правопорушень; 2) охорона прав, свобод і законних інтересів його учасників; 3) забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування та судового розгляду (ст. 2 КПК України).

Розв'язання цих завдань є неможливим без якісного вдосконалення концептуальних засад розробки та використання сучасних наукових засобів, що свідчить про необхідність подальшого продовження наукових досліджень у цьому напрямі.

Зокрема, актуальними є питання створення сучасної концепції охорони й захисту інтелектуальної власності в умовах глобалізації з використанням системи криміна-

лістичних засобів, які являли б собою систему наукових принципів і практичних рекомендацій, спрямованих на ефективне розв'язання означених завдань, що й зумовило вибір авторами цього напрямку дослідження.

Варто зазначити, що дослідження виконане відповідно до планів науково-дослідних робіт юридичного факультету Київського університету права Національної академії наук України за напрямом досліджень «Науково-методичне і криміналістичне забезпечення охорони і захисту інтелектуальної власності в умовах глобалізації».

Основною метою дослідження є створення сучасної концепції науково-методичного і криміналістичного забезпечення охорони й захисту інтелектуальної власності в умовах глобалізації.

Зазначена мета реалізується за допомогою розв'язання таких завдань:

1) обґрунтування необхідності створення нової системи знань, нового вчення – теорії і практики сучасного науково-методичного забезпечення охорони й захисту інтелектуальної власності в умовах глобалізації;

2) визначення потреб і актуальних напрямів сучасного науково-методичного забезпечення охорони й захисту інтелектуальної власності в умовах глобалізації;

3) формування його історіографічних, джерелознавчих, теоретичних, методологічних засад і розкриття традиційної й сучасної системи науково-методичного і криміналістичного забезпечення охорони й захисту інтелектуальної власності в умовах глобалізації;

4) розробка комплексу новітніх криміналістичних засобів, методів, технологій і алгоритмів забезпечення охорони й захисту інтелектуальної власності;

5) здійснення системного підходу до науково-методичного забезпечення в процесі досудового розслідування та судового провадження правопорушень у сфері інтелектуальної власності;

6) створення системи рекомендацій, спрямованих на практичне застосування криміналістичних засобів на стадії досудового розслідування та судового провадження й у ході запобігання правопорушенням у сфері інтелектуальної власності;

7) формулювання пріоритетних напрямів і механізмів удосконалення наявних засобів і розробки новітніх криміналістичних засобів науково-методичного забезпечення охорони й захисту інтелектуальної власності.

Об'єктом дослідження є пізнавальні процеси, що здійснюються в ході сучасного кримінального провадження, а безпосереднім предметом дослідження є теорія і практика сучасного науково-методичного та криміналістичного забезпечення пізнання сутності правопорушень у сфері інтелектуальної власності.

Методологічною основою дослідження є сучасна теорія наукового пізнання, що базується на світоглядно-гносеологічних принципах, загальнонаукових і спеціальних методах, а саме:

1) формально-логічному методі під час узагальнення матеріалів експертної, слідчої й судової практики, аналізу норм чинного законодавства у сфері інтелектуальної власності та наявних теоретичних конструкцій щодо особливостей використання криміналістичних засобів науково-методичного забезпечення кримінального провадження правопорушень у сфері інтелектуальної власності;

2) класифікації – з метою системного поділу й упорядкування криміналістичних засобів науково-методичного забезпечення розслідування правопорушень у сфері інтелектуальної власності;

3) узагальнення – з метою переходу від окремих фактів, доказів (показань, документів, речових доказів, висновків експерта) до загальних висновків;

4) порівняльно-правовий – під час дослідження законодавства України та інших країн у сфері інтелектуальної власності про правове регулювання використання крими-

налістичних засобів наукового забезпечення кримінального провадження;

5) історико-правовий – під час розкриття еволюції поглядів учених на окремі проблеми, що стосуються предмета наукового дослідження;

6) системно-структурний – під час дослідження наукових засад класифікації криміналістичних засобів науково-методичного забезпечення кримінального провадження;

7) статистичний – під час ілюстрації теоретичних висновків емпіричними даними й даними вивчення державної та відомчої статистичної звітності.

Нормативною базою дослідження є норми Загальної Декларації прав людини (1948), Конституції України (1996), положення чинного законодавства у сфері інтелектуальної власності.

Теоретичною основою дослідження є наукові праці з філософії, логіки, психології, соціології, фізики, хімії, біології, математики, кібернетики, інформатики, філософії права, цивільного права, права інтелектуальної власності, кримінального права та процесу, криміналістики, судової експертології, розшукології, детективознавства, оперативно-розшукової діяльності, безпекознавства тощо.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) України та Державної судової адміністрації України за 1960–2016 роки, узагальнені матеріали 650 кримінальних проваджень щодо ефективності й результативності використання криміналістичних засобів у ході досудового розслідування, результати вивчення 150 кримінальних проваджень стосовно 600 засуджених за скоєння злочинів у складі організованих злочинних груп, а також результати анкетування 300 слідчих і 220 керівних працівників органів досудового розслідування. Для вивчення рис характеру 50 осіб використовувалась методика багатостороннього дослідження особистості АСБДО-ММР1. На електронному аналізаторі (ЕІА-1) проаналізована мова 35 досліджуваних. За допомогою програмного засобу ПРІАМ було здійснено діагностику, моделювання та прогнозування стану злочинності в Україні за тридцятилітній період.

Наукова новизна одержаних результатів визначається метою і предметом дослідження, а також завданнями й методами їх вирішення та полягає в тому, що в статті розроблено сучасну концепцію використання криміналістичних засобів для науково-методичного забезпечення кримінального провадження злочинів у сфері інтелектуальної власності, а саме, по-перше, зазначено таке: I) обґрунтовано необхідність створення якісно нової системи знань, що являє собою криміналістичне вчення, – теорії і практики сучасного науково-методичного забезпечення охорони й захисту інтелектуальної власності від злочинних посягань, складовими якої є 1) загальнотеоретична характеристика сучасних криміналістичних засобів науково-методичного забезпечення охорони й захисту інтелектуальної власності; 2) вчення про його об'єкт; 3) вчення про його засоби; 4) вчення про його суб'єктів; 5) вчення про його використання в процесі запобігання злочинам у сфері інтелектуальної власності на стадіях як досудового розслідування, так і судового провадження; II) особливостями сучасного науково-методичного забезпечення охорони й захисту інтелектуальної власності є те, що його змістом є а) власна криміналістична методологія; б) теорія запобігання кримінальним правопорушенням у сфері інтелектуальної власності; в) теорія процесуального забезпечення розслідування правопорушень у сфері інтелектуальної власності; г) теорія оперативно-розшукової діяльності (розшукологія, детективознавство); д) теорія організаційно-управлінського забезпечення розслідування; III) доведено, що методологічними засадами є принципи наукового пізнання та розв'язання практичних завдань, які відображено у визначених ст. 2 КПК України засадах кримінального провадження; IV) розкрито сучасну систему криміналістичних

засобів науково-методичного забезпечення розслідування правопорушень у сфері інтелектуальної власності, яка включає в себе загальнофілософські методи, загальнонаукові методи, конкретнонаукові методи та спеціальні методи; V) одним із авторів розроблено комплекс новітніх криміналістичних засобів, методів і комп'ютерних технологій: а) слідчо-оперативний одорологічний чеходан; б) лінійку криміналістичну топографічну; в) комплект засобів для дослідження психофізіологічних особливостей особи в криміналістиці; г) складний метричний квадрат; д) комплект науково-технічних засобів співробітника органу правопорядку; е) патент на промисловий зразок – трафаретна лінійка слідчого «Лінійка – С»; є) інтерактивну методіку V-3 «Юлія Цезарь»; ж) електронний мультимедійний підручник «Криміналістика»; з) автоматизовану систему багатфакторного дослідження особистості – АСБДО-ММР 1; і) універсальний програмний продукт слідчого – АКССА; VI) обґрунтовано, що пріоритетними напрямками та механізмами вдосконалення використання криміналістичних засобів у процесі науково-методичного забезпечення охорони й захисту інтелектуальної власності є такі: 1) поетапне втілення положень сучасної концепції його наукового забезпечення; 2) упровадження методів інформаційно-аналітичної діяльності, автоматизованих систем і банків даних, віртуальних систем управління знаннями, використання засобів комбінаторного аналізу, ноометодів і ґрид-технологій; 3) розробка веб-проєкту дистанційного онлайн-навчання детективів, поліцейських, слідчих, прокурорів, суддів, адвокатів; по-друге, удосконалено таке: 1) підходи до класифікації світоглядних принципів сучасного науково-методичного забезпечення охорони й захисту інтелектуальної власності, зокрема доведено, що, крім традиційних принципів наукового пізнання, у криміналістиці актуальними є й такі, як зумовленість, самодостатність, антиентропійність, інтегративність, усеосяжність; 2) сучасні підходи систематизації криміналістичних засобів науково-методичного забезпечення охорони й захисту інтелектуальної власності за їх пізнавальними можливостями, які потребують необхідності поєднання даних різних наук, таких як цивільно-правові й організаційно-управлінські, криміналістичні, спеціальні, оперативно-технічні, оперативно-розшукові та пошукові; по-третє, набули подальшого розвитку: 1) засоби багатфакторного аналізу, математичного моделювання й оптимізації кримінального провадження за вибором завдань – ПРИАМ, АРМ-слідчого «Інсайт»; 2) підходи до вдосконалення використання лазерних технологій Focus 3D, електронних засобів, біометричних методів, інтерактивних методик дистанційного та віртуального онлайн-навчання, ноометодик, мережевоцентричних інтернет-технологій і ґрид-технологій під час розробки окремих пізнавальних завдань у процесі розслідування злочинів [1–7]; VII) створено потужний центр надання освітніх, науково-дослідницьких і праксеологічних послуг студентам, аспірантам, докторантам, викладачам і практичним працівникам (детективам, поліцейським, слідчим, експертам-криміналістам, прокурорам, суддям, адвокатам), який, по-перше, структурно складається із семи музеїв: 1) першого у світі музею криміналістики імені Ганса Гросса; 2) другого в Україні музею інтелектуальної власності; 3) третього в Європі музею підробок піратства, контрафактної продукції, економічного і промислового шпигунства; 4) першого у світі музею розшукознавства, детективознавства, поліцієзнавства; 5) першого у світі музею експертознавства й безпекознавства; 6) першого у світі музею електронного інтелекту, кібернетики та інформатики; 7) першого у світі музею ноозасобів, креативних засобів критичного мислення та спецметодів аналізу і ґрид-технологій; 8) першого у світі музею кібербезпеки, кіберкриміналістики й електронної криміналістики; 9) першого у світі музею ядерної безпеки, ядерної криміналістики та ядерної

експертології; 10) першого у світі музею комбінаторики, системології й консолідованої аналітики; 11) першого у світі музею фінансової розвідки, економічного та фінансового аналізу події, явища й ситуації; по-друге, складається з базових освітніх, науково-дослідницьких і праксеологічних комплексів: 1) навчально-наукової криміналістичної лабораторії дослідження об'єктів інтелектуальної власності; 2) криміналістичного полігону, оснащеного відповідним обладнанням, матеріалами й артефактами; 3) кабінету дактилоскопії і трасології, 4) кабінету спеціальної техніки «Кобра».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дослідженні положення, пропозиції та рекомендації можуть бути використані й уже застосовуються в таких освітянських, наукових і праксеологічних напрямках:

1) у *законотворчій діяльності* з метою вдосконалення чинного законодавства у сфері інтелектуальної власності щодо використання новітніх криміналістичних засобів у процесі кримінального провадження (Лист Міністерства освіти і науки України від 23.09.2008 № 7, лист ЄУУБІТ від 18.09.2003 № 9);

2) у *науково-дослідній роботі з розшукології, детективознавства, експертознавства, поліцієзнавства і криміналістики* як підґрунтя для подальших криміналістичних досліджень у сфері кримінальної юстиції, удосконалення науково-методичного забезпечення пізнавальних процесів у сфері інтелектуальної власності (Постанова комісії у справах неповнолітніх при Кабінеті Міністрів України від 21.06.1993 № 4; Угода Міністерства освіти і науки України від 31.07.2008 № ЦП/385-2008; лист КНУ від 20.02.2012 № 5);

3) у *навчальному процесі* – пропозиції та висновки, запропоновані авторами, використовуються під час викладання курсів: «Інтелектуальна власність», «Маркетинг інтелектуальної власності», «Консолідована інформація», «Захист від недобросовісної конкуренції», «Криміналістика», «Судова експертологія», «Юридична психологія», «Оперативно-розшукове забезпечення слідства», «Дипломатія, розвідка, контррозвідка, детективна діяльність», «Розшукознавство», «Детективознавство», «Поліцієзнавство», «Безпекознавство», під час написання підручників, монографій, навчально-методичних посібників із зазначених дисциплін (Лист Міністерства освіти і науки України від 20.09.2011 № 1076, акт упровадження МАУП від 25.05.2005 № 5; лист КНУ від 22.03.2010 № 6, від 20.02.2012 № 5);

4) у *галузі міжнародного співробітництва* – рекомендації, сформульовані в дослідженні, прийняті й використовуються в рамках реалізації напрямку № 5 «Комп'ютерна злочинність: суперхакери, кіберполіцейські, кіберкриміналісти» спільної українсько-американської науково-дослідницької програми Академії правових наук України та Національного інституту юстиції Департаменту юстиції США, що підтверджено у звіті Академії правових наук України. – Харків, 2002. – № 1 (28). – С. 247–261;

5) у *практичній діяльності* – пропозиції та рекомендації, викладені в дослідженні, прийняті й використовуються Міністерством освіти і науки України, Генеральною прокуратурою України, МВС України, ДФС України, Верховним Судом України під час проведення навчально-методичних семінарів і практичних занять у системі службової підготовки, на курсах підвищення кваліфікації працівників органів судової влади та досудового розслідування, а також експертно-криміналістичних установ (Наказ Міністерства освіти і науки України від 03.07.2008 № 604; лист МВС України від 12.03.2005 № 7);

6) у *галузі експериментально-аналітичної й дослідницько-конструктурської діяльності* з метою здійснення системологічних консолідованих досліджень, узагальнення практичного досвіду, розробки новітніх зразків криміналістичних ноозасобів і ґрид-технологій;

7) у сфері освітньо-культурологічної діяльності з метою навчання та виховання покоління юристів нової генерації (кіберполіцейських, кіберкриміналістів, фахівців у галузі управління інноваційною діяльністю, консолідованого аналізу, інтелектуальної власності й інноваційних технологій, критичного мислення і спеціальних методів аналізу тощо).

ЛІТЕРАТУРА

1. Біленчук П.Д. Загальнотеоретична характеристика засобів пізнання у сфері кримінального судочинства: проблеми методології, системології, праксеології : [монографія] / П.Д. Біленчук. – Хмельницький : Хм ЦНПІ, 2012. – 375 с.
2. Біленчук П.Д. Систематизація засобів пізнання у сфері кримінального судочинства: традиційна та сучасна : [монографія] / П.Д. Біленчук. – Хмельницький : ХмЦНП, 2012. – 410 с.
3. Біленчук П.Д. Особливості використання засобів пізнання у сфері кримінального судочинства: порівняльний системний аналіз : [монографія] / П.Д. Біленчук. – Хмельницький : Хм ЦНПІ, 2012. – 502 с.
4. Біленчук П.Д. Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинуваченого : [монографія] / П.Д. Біленчук. – К. : Атіка, 1999. – 352 с.
5. Біленчук П.Д. Експертна служба України : [монографія] / П.Д. Біленчук, Г.О. Стрілець, О.О. Шульга. – К. : Beezone, 2016. – 214 с.
6. Ходаківський Є.І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти : [навчальний посібник] / Є.І. Ходаківський, В.П. Якобчук, І.Л. Литвинчук. – К. : ЦУЛ, 2014. – 276 с.
7. Право інтелектуальної власності : [навчальний посібник] / [О.В. Ієвіня, В.П. Мироненко, Н.В. Павловська, С.А. Пилипенко]. – К. : КНТ, 2007. – 264 с.

УДК 343.131.6

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПІЗНАННЯ СУДДІ ТА ЗАСАДА БЕЗПОСЕРЕДНОСТІ

ON SPECIFIC CHARACTERISTICS OF JUDGE'S COGNITION AND THE PRINCIPLE OF SPONTANEITY

Гирович В.В.,

аспірант кафедри кримінального процесу

Львівський державний університет внутрішніх справ

У статті здійснено порівняльний аналіз наявних наукових поглядів на проблему формування внутрішнього переконання судді. Запропоновано власне визначення аналізованого поняття. Розглянуто переконання з точки зору психологічного пізнання. Продемонстровано вплив «зовнішнього» переконання як методу психологічного впливу на правосвідомість судді, на формування, становлення і розвиток його внутрішнього переконання.

Ключові слова: засада безпосередності, внутрішнє переконання, пізнання, метод психологічного впливу, кримінальне провадження, правосвідомість судді.

В статье осуществлен сравнительный анализ имеющихся научных взглядов на проблему формирования внутреннего убеждения судьи. Предложено собственное определение рассматриваемого понятия. Рассмотрено убеждение с точки зрения психологического познания. Продемонстрировано влияние «внешнего» убеждения как метода психологического воздействия на правосознание судьи, на формирование, становление и развитие его внутреннего убеждения.

Ключевые слова: непосредственность, внутреннее убеждение, познание, метод психологического воздействия, уголовное производство, правосознание судьи.

In the article, a comparative analysis of various scientific views concerning the problem of judge's belief's formation has been carried out. Since this problem concerns not only the criminal procedural performance of a judge, and his evaluation of evidence is performed through their immediate perception, the author draws particular attention to psychological factors of judge's cognition.

The author proposes his own determination of the analyzed term. Cognition-based conviction is studied. It has been highlighted that individual conviction is formed through perception, cognition and adaptation of life objects. The very term «conviction» can be viewed as an element of worldview (beliefs, convictions, habits) and as a method of psychological influence.

In modern conditions of transparency, significant social influence of the public society, the problem of changes of judge's belief's qualitative characteristics due to external factors seems to become more and more urgent.

An attempt has been made to prove that the belief as a complex of fixed standpoints may vary subconsciously under the influence of external conditions. The effect of «external» conviction as a method of psychological influence on judge's legal awareness, on formation and development of his inner belief was demonstrated.

Key words: principle of spontaneity, judge's belief, cognition, method of psychological influence, criminal proceeding, judge's legal awareness.

Одними із гарантій виконання завдань кримінального провадження та дотримання належної правової процедури виступають загальні засади кримінального провадження в цілому, та засада безпосередності дослідження доказів зокрема. У Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікованої Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР, визначено основні права і свободи людини, зокрема право кожної людини при визначенні її громадянських прав і обов'язків або при вису-

ненні проти неї будь-якого кримінального обвинувачення на справедливий і відкритий розгляд справи впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, створеним відповідно до закону.

Побудова справедливого суду є однією із головних вимог Ради Європи до України, яка взяла зобов'язання впровадити це в практичну площину. Сучасні зміни в основних сферах суспільного життя нашої держави, економічній, соціальній та політичній, потребують подальшого рефор-